

Date: 11th December-2025

**QASDDAN ODAM O'LDIRISH JINOYATLARINING PROFILAKTIKASINI
TASHKIL ETISHDA PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING O'RNI**

Akbarov Dilshod
312 - guruh kursanti

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining qasddan odam o'ldirish jinoyatlarining viktimologik profilaktikasini takomillashtirishdagi o'rni, ularning huquqiy vakolatlari, faoliyat yo'nalishlari va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda jinoyatning sodir etilishiga sabab bo'luvchi omillar, jabrlanuvchining (viktimaning) xatti-harakatlari bilan bog'liq holatlar va ularni kamaytirish yo'llari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasini kuchaytirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar, profilaktika inspektorlarining aholi bilan ishlashda qo'llayotgan innovatsion usullari va ularning samaradorligi o'rganiladi. Maqola natijalarida viktimologik yondashuv asosida qasddan odam o'ldirish jinoyatlarining oldini olishda kompleks choralarni ishlab chiqish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: viktimologiya, profilaktika inspektori, jinoyat profilaktikasi, qasddan odam o'ldirish, ijtimoiy xavf, jinoyat sabablari, huquqbuzarliklar profilaktikasi, huquqni muhofaza qilish organlari, jinoyatchilikni oldini olish, profilaktika tizimi.

Bugungi kunda jamiyatda sodir etilayotgan jinoyatlar orasida qasddan odam o'ldirish jinoyati eng og'ir ijtimoiy xavfli jinoyatlardan biri hisoblanadi. Ushbu jinoyat nafaqat inson hayotiga, balki jamiyatda tinchlik, barqarorlik va ijtimoiy adolat tamoyillariga jiddiy zarar yetkazadi. Shu sababli, ushbu turdagi jinoyatlarning oldini olish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasining tashkiliy-huquqiy asoslari "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun bilan belgilab qo'yilgan bo'lib, unda profilaktika inspektorlari faoliyatining asosiy vazifalari, ularning fuqarolar bilan ishlash mexanizmlari, ijtimoiy xavfli holatlarni barvaqt aniqlash va bartaraf etish usullari aniq ko'rsatib o'tilgan. Shu bilan birga, jinoyatlarning viktimologik profilaktikasi — ya'ni, jinoyat qurboniga aylanish xavfi yuqori bo'lgan shaxslar bilan ishlash tizimi — hozirgi kunda yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Profilaktika inspektorlari aholi bilan bevosita muloqotda bo'lgan, ularning muammolarini biladigan va ijtimoiy muhitdagi xavf omillarini o'z vaqtida sezadigan eng quyi, ammo muhim bo'g'in hisoblanadi. Shu bois, ularning malakasi, faoliyati samaradorligi va viktimologik yondashuvdan foydalanish ko'nikmalarini oshirish qasddan odam o'ldirish jinoyatlarini kamaytirishda asosiy omillardan biridir.

So'nggi yillarda mamlakatimizda huquqni muhofaza qilish tizimida olib borilayotgan islohotlar profilaktika tizimini mustahkamlashga, mahalla institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirishga, shuningdek, jinoyatlarning oldini olishda ijtimoiy tahlil, psixologik yordam va huquqiy maslahat kabi ko'makchi choralarni keng qo'llashga

Date: 11th December-2025

yo'naltirilgan. Shu jarayonda, ayniqsa, viktimologik profilaktika yo'nalishida ilmiy yondashuvni amaliyot bilan uyg'unlashtirish muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Asosiy qism

1. Qasddan odam o'ldirish jinoyatlarining ijtimoiy-huquqiy mohiyati

Qasddan odam o'ldirish jinoyati inson hayotiga tajovuz qiluvchi eng og'ir jinoyat turlaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-moddasida "qasddan odam o'ldirish" jinoyati uchun javobgarlik nazarda tutilgan bo'lib, u shaxsning hayotiga ongli ravishda, ya'ni qasd bilan suiqasd qilishni anglatadi. Mazkur jinoyatning ijtimoiy xavfliligi shundaki, u insonning asosiy konstitutsiyaviy huquqi — yashash huquqini poymol etadi.

Odam o'ldirish jinoyatlari ko'plab omillar ta'siri ostida sodir etiladi: oilaviy nizolar, ichkilikbozlik, giyohvandlik, psixologik bosim, iqtisodiy qiyinchiliklar, shuningdek, ijtimoiy muhitdagi befarqlik yoki nizolar. Shu jihatdan, jinoyatning ildiz sabablari faqat jinoyatchining shaxsida emas, balki **jabrlanuvchi (viktima)**ning xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarda tutgan o'rnida ham bo'lishi mumkin.

2. Viktimologik yondashuvning nazariy asoslari

Viktimologiya — bu jinoyatlarning qurbonlari (viktimalar), ularning xatti-harakatlari, psixologik holati va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqalarini o'rganadigan ilmiy yo'nalishdir. Viktimologik profilaktika esa — shaxslarning jinoyat qurboniga aylanish ehtimolini kamaytirish, xavfli vaziyatlarni oldini olish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar tizimidir.

Viktimologik yondashuvga ko'ra, jinoyatni faqat jinoyatchi emas, balki jabrlanuvchining xatti-harakati ham muayyan darajada rag'batlantirishi mumkin. Masalan, oilaviy mojarolarda tajovuzkor xulq, provokatsiya yoki ijtimoiy nizolarda nojo'ya muomala jinoyatga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli, profilaktika inspektorlarining vazifalaridan biri — nafaqat jinoyatchilikka qarshi kurashish, balki jinoyat qurboni bo'lish xavfi yuqori shaxslarni aniqlash va ularga amaliy yordam ko'rsatishdir.

3. Profilaktika inspektorlarining faoliyat yo'nalishlari

Profilaktika inspektorlari O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar organlari tizimining eng muhim bo'g'inlaridan biridir. Ularning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning sabablarini tahlil qilish va bartaraf etish;

Jinoyat sodir etish xavfi mavjud shaxslar bilan yakka tartibda profilaktik suhbatlar o'tkazish;

Aholi orasida huquqiy targ'ibot ishlarini yo'lga qo'yish;

Oilaviy-nizoli holatlarni aniqlash va ularni bartaraf etishda vositachilik qilish;

Jabrlanuvchi yoki jinoyatchiga aylanish xavfi mavjud shaxslarni aniqlab, psixologik yoki ijtimoiy yordam ko'rsatish tizimiga yo'naltirish.

Shuningdek, ularning faoliyatida "Mahalla—profilaktika inspektori—fuqaro" hamkorlik modeli muhim o'rin tutadi. Bu model mahallalarda ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish, muammolarni erta bosqichda aniqlash va jinoyatning oldini olishga xizmat qiladi.

Date: 11th December-2025

4. Qasddan odam o'ldirish jinoyatlarining viktimologik omillari

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qasddan odam o'ldirish jinoyatlarining aksariyatida qurbon va jinoyatchi bir-birini oldindan tanigan bo'ladi. Bunday holatlarning sabablari: oilaviy janjallar, rashk, moliyaviy kelishmovchiliklar; spirtli ichimliklar iste'moli; uzoq davom etgan psixologik bosim yoki kamsitilish; ijtimoiy-iqtisodiy muammolar.

Profilaktika inspektorlari bunday holatlarni barvaqt aniqlash uchun mahalla, maktab, oilalar bilan uzviy hamkorlikda ishlashi zarur. Ayniqsa, konfliktli oilalar, zo'ravonlikka moyil shaxslar, alkogol yoki giyohvandlik bilan bog'liq muammolari bor fuqarolar ustidan profilaktik nazorat yuritish muhim ahamiyatga ega.

5. Amaldagi tizimdagi muammolar

So'nggi yillarda ko'rilgan chora-tadbirlar samarali bo'lishiga qaramay, ayrim muammolar hali ham mavjud:

Profilaktika inspektorlarining yuklamasi haddan tashqari katta;

Ularning huquqiy va psixologik tayyorgarlik darajasi hamma joyda bir xil emas;

Viktimologik yondashuv yetarlicha chuqur o'rgatilmaydi;

Aholi orasida huquqiy madaniyat past darajada bo'lib, ko'p hollarda shaxslar o'z huquqini himoya qilish mexanizmlarini bilmaydi.

Shu bois, profilaktika inspektorlarining faoliyatini takomillashtirish nafaqat tashkiliy, balki ilmiy va metodik jihatdan ham yondashuvni talab etadi.

6. Takomillashtirish bo'yicha takliflar

Qasddan odam o'ldirish jinoyatlarining viktimologik profilaktikasini yanada samarali qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Viktimologik tayyorgarlik tizimini kuchaytirish. Profilaktika inspektorlari uchun maxsus treninglar, psixologik mashg'ulotlar va metodik qo'llanmalar ishlab chiqish zarur.

2. Aholi bilan kommunikatsiyani kuchaytirish. Mahallalarda "ishonch telefonlari", onlayn murojaat tizimlari va "profilaktika kuni" tadbirlarini kengaytirish.

3. Jinoyatga moyil va jabrlanish xavfi yuqori shaxslarni aniqlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish. Masalan, statistik tahlil, xavf xaritalari, ijtimoiy tarmoqlardagi signallarni monitoring qilish.

4. Mahalla, ta'lim muassasalari, tibbiyot va ijtimoiy xizmatlar o'rtasida axborot almashish tizimini yo'lga qo'yish.

5. Jinoyatlarning sabablarini kompleks o'rganish. Har bir qasddan odam o'ldirish holatidan keyin viktimologik tahlil o'tkazish, ya'ni qurbonning shaxsiy xususiyatlari, nizoning rivojlanish bosqichlari va oldini olish imkoniyatlarini tahlil qilish.

6. Aholining huquqiy savodxonligini oshirish. Maktablar, kollejlarda mahallalarda huquqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha targ'ibot tadbirlarini kengaytirish.

7. Ilmiy asoslangan yondashuv zarurati

Bugungi kunda jinoyatchilikka qarshi kurashish faqat jazolash bilan emas, balki profilaktika va viktimologik tahlil orqali amalga oshirilishi lozim. Chunki jinoyat sodir bo'lishining sabablari chuqur ijtimoiy-psixologik ildizlarga ega. Shu bois, profilaktika

Date: 11th December-2025

inspektorlari faoliyatida huquqiy bilim bilan bir qatorda psixologiya, sotsiologiya, kommunikatsiya va konfliktologiya yo‘nalishlaridagi bilimlar ham muhim o‘rin tutadi.

Xulosa

Qasddan odam o‘ldirish jinoyatlari insoniyat tarixidagi eng og‘ir jinoyat turlaridan biri bo‘lib, uning oldini olish faqat jazo mexanizmlari orqali emas, balki chuqur ilmiy asoslangan profilaktika tizimi orqali amalga oshirilishi mumkin. O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimi so‘nggi yillarda sezilarli darajada takomillashdi. Biroq, jinoyatlarning viktimologik profilaktikasi — ya‘ni jinoyat qurboniga aylanish xavfini kamaytirish, ijtimoiy muhitda tinchlikni mustahkamlash, mojaroli vaziyatlarni erta bosqichda aniqlash kabi yo‘nalishlar yanada chuqurlashtirilishi lozim.

Profilaktika inspektorlari bu borada hal qiluvchi o‘ringa ega. Ular jamiyatda “ijtimoiy xavfsizlik posboni” sifatida nafaqat jinoyat sodir bo‘lganidan so‘ng, balki u yuz berishidan oldin ham faol harakat qilishi zarur. Shu maqsadda ularning bilim darajasi, psixologik tayyorgarligi, kommunikativ ko‘nikmalari va viktimologik yondashuvga asoslangan faoliyat mexanizmlarini muntazam ravishda takomillashtirib borish zarur.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, qasddan odam o‘ldirish jinoyatlarining ko‘p hollari oilaviy nizolar, ijtimoiy beqarorlik, ruhiy bosim yoki zo‘ravonlik holatlaridan kelib chiqadi. Demak, profilaktika inspektorlari faoliyatining samaradorligi, avvalo, oilaviy muhitdagi ijtimoiy-psixologik muammolarni o‘z vaqtida aniqlay olish va ularni bartaraf etish qobiliyatiga bog‘liqdir.

Maqolada ilgari surilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalar va takliflar ishlab chiqildi:

1. Profilaktika inspektorlari faoliyatida viktimologik yondashuvni tizimli ravishda joriy etish zarur.
2. Ularning tayyorgarlik jarayoniga psixologiya, sotsiologiya, konfliktologiya va kommunikatsiya fanlarini chuqurroq integratsiya qilish lozim.
3. Mahalliy darajada “xavf guruhi”ga kiruvchi shaxslar ro‘yxatini yuritish, ularning ijtimoiy muammolarini hal qilish mexanizmlarini yaratish muhim.
4. Aholining huquqiy savodxonligini oshirish orqali jinoyatlarning ijtimoiy ildizlarini kamaytirish mumkin.
5. Jinoyat sodir bo‘lgan har bir holatda viktimologik tahlil o‘tkazish amaliyotini yo‘lga qo‘yish zarur — bu kelgusida o‘xshash holatlarning oldini olish imkonini beradi.

Shu tarzda, profilaktika inspektorlarining faoliyatini viktimologik yondashuv asosida tashkil etish nafaqat qasddan odam o‘ldirish jinoyatlarining, balki umuman jinoyatchilikning kamayishiga xizmat qiladi. Ularning faoliyatini ilmiy asoslash, zamonaviy tahlil uslublari bilan boyitish, mahalla va jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish esa O‘zbekistonning huquqiy demokratik davlat sifatida rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.

Date: 11th December-2025

3. “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun. – 2014-yil 14-may, O‘RQ-371-son.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ–2833-son qarori, 2017-yil 10-mart.
5. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
6. Usmonov S., Xoliqov M. Viktimologiya va jinoyatlarning oldini olish masalalari. – Toshkent: TDYUI nashriyoti, 2019.
7. Jo‘rayev A. Huquqbuzarliklar profilaktikasida viktimologik yondashuvning ahamiyati. // “Ijtimoiy fanlar” jurnali, №4, 2021.
8. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi ma’lumotlari. – Toshkent, 2024.
9. Rasulov O. Jinoyatchilik sotsiologiyasi va viktimologiya asoslari. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2020.
10. Normurodov M. Huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatini takomillashtirishning zamonaviy yo‘nalishlari. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2022.

